

КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД - УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ¹

ДУМЧИКОВ М.О. - к.ю.н., доцент, ст.викладач кафедри кримінально правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права СумДУ
<https://orcid.org/0000-0002-4244-2419>

БОНДАРЕНКО О.С. - д.ю.н., доцент, завідувачка кафедри кримінально правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права СумДУ
<https://orcid.org/0000-0002-2288-1393>

УКТІНА М.С. - к.ю.н., доцент, ст.викладач кафедри кримінально правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права СумДУ
<https://orcid.org/0000-0002-3801-3742>
DOI: <https://doi.org/10.32782/ep.2024.1.35>

В сучасному світі, де динаміка глобалізації визначає міжнародні відносини, питання прав людини набуває пріоритетного значення в політичних агендах країн. Це питання стає вирішальним у визначенні ступеня демократичності держав та їх взаємодії у світовій спільноті. Індикатором демократичного зростання є не лише законодавче закріплення прав особи, але й ефективність їх практичного застосування та захисту.

Стаття присвячена аналізу еволюції інформаційних прав людини, виходячи з їх історичного розвитку та сучасного становища в міжнародному правовому контексті. Викремлюючи ключові етапи становлення інформаційного права, автори осмислюють зміни, що відбулися від раннього післявоєнного періоду, коли була закладена основа для «необмеженої свободи інформації», через період «Нового міжнародного інформаційного порядку» в 1970-1990 роках, до сучасного етапу «інформаційного суспільства».

У статті також розглядається вплив інформаційно-технологічних перетворень на правове регулювання та практику захисту інформаційних прав. Аналізуючи досвід різних країн, зокрема України, Франції, Німеччини, та Іспанії, висвітлюються як загальні тенденції, так і національні особливості у забезпеченні доступу до інформації. Наголошується на необхідності балансування між вільним доступом до інформації та захистом

інших фундаментальних прав, висвітлюючи це на прикладах конкретних законодавчих та практичних механізмів. Такий підхід дозволяє зрозуміти складність та багатогранність інформаційних прав у глобалізованому світі, підкреслюючи їх важливість для розвитку вільного та демократичного суспільства.

Ключові слова. Інформаційне суспільство, свобода інформації, конфіденційність, захист персональних даних, інформаційні права.

Вступ

У 1946 році, на зорі формування міжнародного інформаційного порядку, Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила одну зі своїх променадних резолюцій, акцентуючи на тому, що «свобода інформації є невід'ємним правом людини і становить критерій для всіх свобод, що лежать в основі мандата Організації Об'єднаних Націй». Подальший розвиток цієї ідеї призвів до створення Декларації прав людини і правових норм в інформаційному суспільстві, яка представляє собою ініціативу з формулювання правових принципів у цій сфері.

Декларацію розробив Комітет експертів Ради Європи з питань інформаційного

¹Стаття написана в рамках проєкту Модуль Жана Моне «Досвід ЄС щодо захисту персональних даних у кіберпросторі» (2023-2026 – EUEPPDC – 101125350 – ERASMUS-JMO-2023-MODULE)

суспільства, зосередивши увагу на встановленні стандартів відповідальної поведінки для різних зацікавлених сторін, включаючи уряди, приватний сектор, ЗМІ та неурядові організації, за для забезпечення дотримання прав людини в інформаційній сфері. [1].

Розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій та їхнє впровадження в життя суспільства та державне управління сприяло створенню інформаційного суспільства. У сфері інформаційного законодавства, інформація відіграє ключову роль, незалежно від того, хто її створює чи володіє нею. На нашу думку, необхідним є встановлення взаємозв'язку між правом на інформацію та іншими правами та свободами людини, а також визначити їх ієрархію та взаємозалежність.

На наше переконання, право людини на інформаційну свободу та норми, які це регулюють, виходять за рамки предмета інформаційного права і потребують окремого вивчення. [2, с. 36].

Стан дослідження. Загальнотеоретичним питанням інформаційних прав і свобод людини і громадянина в юридичній науці присвячено достатньо уваги. Це підтверджується значною кількістю наукових досліджень із даної проблематики: наукова школа Марущак А.І., Арістової І.В., Лопатіна С.І. Водночас проблематика забезпечення інформаційних прав і свобод людини залишається актуальною проблемою.

Результати

У світлі відсутності уніфікованого визначення інформаційних прав в вітчизняному законодавстві, можна покладатися на доктринальні дослідження, задля визначення цього поняття. Так, інформаційні права людини можна розглядати як забезпечені державою можливості особи задовольняти свої потреби в доступі до інформації, її використанні, розповсюдженні та захисті, що в свою чергу є необхідним для повсякденного життя і діяльності людини. [3, с. 17].

Зважаючи на наявність значної кількості напрацювань в інформаційній сфері, зокрема, щодо інформаційних прав людини і громадянина, варто виділити низку базових

положень, на яких і буде ґрунтуватися подальше дослідження:

1. Поняття «Право на інформацію» зосереджується на можливості особи доступу до інформації, її збирання, зберігання, використання та поширення. Воно має вузький фокус, який прямо пов'язаний з доступом до інформації та її використанням. Водночас, «інформаційні права і свободи людини та громадянина» являють собою більш широку категорію, що включає не лише право на інформацію, але й інші аспекти, які стосуються інформаційної діяльності. Зокрема, під цим поняттям розуміються всі права і свободи, які дозволяють особі не тільки доступ до інформації, але й використання її для реалізації власних прав, свобод і законних інтересів. На нашу думку, інформаційні права включають в себе ширше коло питань, які відображають різні аспекти взаємодії особи з інформацією в суспільстві.

2. Інформаційні права та свободи людини і громадянина формують комплексний екзистенціальний феномен, що може бути повноцінно розглянутий лише через аналіз їх системних властивостей. Ці права виявляються через наявність інформаційних прав і свобод у різноманітних аспектах життєдіяльності суспільства. В цьому аспекті, є доцільним розглядати інформаційні права і свободи в контексті різних сфер, таких як екологія, економіка, політика та управління, де вони корелятивно зв'язані та утворюють інтегровану систему.

На наше переконання, така перспектива підкреслює, що сутність цього феномена залишається сталою, незважаючи на виникнення нових сфер суспільної діяльності. Водночас, суспільні відносини у сучасному світі неможливо уявити без інформаційної сфери, яка перетинає всі аспекти життя. Таким чином, інформаційні права та свободи пронизують усі сфери суспільної діяльності, підкреслюючи їх універсальність та невід'ємність від функціонування сучасного суспільства.

3. Правові норми, визначаючи конкретний зміст прав і свобод людини та громадянина, не дають їх вичерпного переліку. Розвиток міжнародного та національного законодавства, юридичної доктрини сприяє

перманентному розширенню спектру прав і свобод людини та громадянина [4].

Здійснюючи дослідження в сфері інформаційного права вчені юристи значну увагу приділяють питанням реалізації гарантованого Конституцією України права на інформацію. Зокрема, Арістова І. В. вважає, що необхідно докладніше зупинитися на розгляді питання поліпшення забезпечення конституційного права громадян на інформацію, а саме право громадян на інформацію визначає як – самостійне конституційне право, що дозволяє людині вільно шукати, одержувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним засобом [5, с. 98].

В свою чергу, Марущак А. І. розглядає право на інформацію та інформаційні права як поняття, що фактично співвідносяться, аргументуючи, що універсальне конституційне право на інформацію охоплює різноманітні конкретні можливості, які разом формують інформаційні права суб'єктів інформаційних відносин. Науковець, зазначає, що право на інформацію як державно гарантована можливість для фізичних осіб, юридичних осіб та державних органів вільно отримувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію, необхідну для здійснення своїх прав, свобод та законних інтересів, а також для виконання своїх завдань і функцій без порушення прав і свобод інших осіб та інтересів юридичних осіб.

Такий підхід підкреслює, що право на інформацію не лише дає можливість доступу до інформації, але й узагальнює різні аспекти інформаційних прав, включаючи використання, поширення та збереження інформації, тим самим розширюючи рамки традиційного розуміння цього права. [6, с. 36].

За Лопатіним С.І., право на інформацію, яка є частиною суспільного адміністративно-го обігу і стосується суспільних відносин, що регулюються правом, визначається як ключовий елемент адміністративно-правових відносин в інформаційному просторі. У своєму дослідженні «Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення права громадян на інформацію» автор вказує, що право на інформацію охоплює можливість вільно-

го збору, зберігання, використання та розповсюдження інформації в усній, письмовій або будь-якій іншій формі. На нашу думку, це право не обмежується лише доступом до інформації, але й розширюється на дії з нею, що є фундаментальним для адміністративно-правових відносин в контексті забезпечення права на інформацію. [7, с. 20]

Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає адаптації до європейських стандартів у сфері прав людини та основних свобод. Цей процес передбачає суттєві зміни у правовій та судовій системах України, зокрема через аналіз та імплементацію досвіду захисту прав і свобод людини, який накопичений країнами-членами Європейського Союзу. Особливо значущим є дослідження юридичних трансформацій у державах, що нещодавно приєдналися до ЄС, оскільки це дозволить виокремити найефективніші практики та врахувати сучасні європейські тенденції в правотворчості та правозастосуванні.

Попри стратегічну мету інтеграції в ЄС, Україна вже є частиною глобального інформаційного простору, що зумовлює необхідність звернення до досвіду передових країн світу в регулюванні інформаційних прав та свобод. Це знання допоможе Україні не лише в інтеграції до ЄС, але й у взаємодії з глобальними інформаційними потоками та механізмами їх правового регулювання. Зауважимо, що однією з перших країн, де право на інформацію та свобода вираження поглядів були закріплені конституційно, є Франція.

У 1789 році французька Декларація прав людини і громадянина заклала фундаментальні принципи щодо свободи вираження думок і поглядів, вважаючи їх одними з найцінніших прав людини. Це документ *ufujkjiedfd*, що кожна особа має право вільно висловлюватися, писати та публікуватися, але також несе відповідальність за зловживання цими правами в рамках закону.

За своєю суттю, стаття 16 Конституції Франції наголошує на важливості інформаційних прав, передбачаючи, що Президент Франції має право інформувати націю у випадках загроз державній безпеці, незалежності чи територіальній цілісності, а

також при «перебоях» у роботі державних інституцій. Це підкреслює право громадян на інформацію у критичних ситуаціях, пов'язаних із станом державності.

Декларація прав людини і громадянина, яка є частиною Конституції Франції, визнає всіх людей вільними та рівними в правах, акцентуючи на свободі як на можливості діяти без шкоди для інших. Встановлення меж використання прав і свобод відбувається через закон, що забезпечує баланс між індивідуальними та суспільними інтересами. Водночас, в Конституції Франції право власності на інформацію вважається недоторканим і священним, з можливістю державного втручання лише на основі «безсумнівної суспільної необхідності», вказуючи на високу цінність інформаційних прав та їх захист у французькому праві. [8]

Федеративна Республіка Німеччина виступає лідером серед європейських країн у розвитку безпеки права на інформацію. Німецька держава відома своєю добре організованою структурою органів, які спеціалізуються на захисті інформації з обмеженим доступом. Історично, Німеччина стала провідним гравцем у сфері законодавчого регулювання захисту персональних даних, прийнявши в 1970 році перший у світі нормативний акт, спрямований на нормативне регулювання цього питання.

Питання розвитку інформаційного суспільства в Німеччині розв'язується не стільки шляхом неперервного розширення законодавчої бази, скільки через стратегічне планування та реалізацію програм розвитку інформаційної сфери. Це вказує на системний підхід Німеччини до інформаційного права та політики, який включає в себе не тільки нормативне регулювання, але й комплексні програми розвитку та інновацій в цій галузі. [9].

Варто відмітити досвід Іспанії в сфері забезпечення інформаційних прав, зокрема, уряд Іспанії має повноваження видавати декрети-закони у надзвичайних та термінових ситуаціях для захисту інформаційних прав та свобод громадян. Цей механізм дозволяє швидко реагувати на нові інформаційні загрози, забезпечуючи захист інформаційних

прав без порушення основної системи державних інститутів та конституційно закріплених прав та свобод громадян.

На нашу думку, такий підхід дозволяє іспанському уряду оперативно адаптуватися до змінюваних умов і потреб суспільства в інформаційній безпеці, вживаючи необхідні заходи для недопущення або мінімізації потенційних загроз. Отже, іспанська модель управління інформаційними правами забезпечує ефективний захист інформаційної сфери з можливістю швидкого законодавчого втручання в умовах, які вимагають термінових дій. [10].

У Конституції Словаччини право на інформацію окреслене як одне з фундаментальних політичних прав, що відображає його важливість у суспільно-політичному житті країни. Регламентація цього права на початку розділу, присвяченого політичним правам, і його асоціація зі свободою слова підкреслює особливу роль інформаційних прав у демократичному суспільстві.

Законодавство Словаччини, зокрема Закон «Про вільний доступ до інформації», прийнятий у 2000 році, гарантує громадянам право на доступ до інформації, а також їх право на висловлювання, поширення та отримання інформації без обмежень кордонами. Міжнародні угоди, наприклад угода з Україною щодо охорони інформації з обмеженим доступом, свідчать про те, що Словаччина також відіграє активну роль на міжнародній арені у забезпеченні інформаційних прав.

Універсальні нормативні акти багатьох країн світу класифікують право на інформацію як одне з основних прав людини, встановлюючи загальні принципи та механізми його реалізації. Ці акти підкреслюють, що кожна особа має право на свободу переконань і на вільне вираження цих переконань, що безпосередньо пов'язане з правом на доступ до інформації та свободою її розповсюдження.

Така уніфікація на міжнародному рівні підтверджує глобальне визнання інформаційних прав як необхідної умови для розвитку вільного та демократичного суспільства, де кожен індивід може добувати, використовувати, поширювати та обмінюватися ін-

формацією вільно та без необґрунтованих обмежень.

Перший період формування сучасного міжнародного інформаційного правопорядку (1945 – 1970 рр.) характеризується розвитком концепції «необмеженої свободи інформації». Варто зазначити, що ця ідея зіграла ключову роль у створенні основ для «свободи шукати, отримувати та поширювати інформацію», яка пізніше була закріплена в багатьох універсальних і регіональних міжнародно-правових документах. Концепція виникла з ініціативи США на конференції Панамериканського союзу в Мехіко у 1945 році, де було закладено основу для свободи обміну інформацією між державами-членами. Проте з часом з'явилася розуміння, що абсолютна свобода інформації у міжнародному контексті є нереалістичною, оскільки безконтрольне поширення інформації може завдати шкоди окремим державам та міжнародній спільноті в цілому. [11, с. 23].

Другий період формування міжнародного інформаційного правопорядку (1970 – 1990 рр.) був ознаменований концепцією «Нового міжнародного інформаційного порядку». В цей час активізувалося обговорення розвитку міжнародно-правового регулювання різних видів інформаційної діяльності держав, включаючи поширення і збирання інформації. Особливу увагу приділяли праву людини на комунікацію, що згодом сприяло закріпленню в міжнародному праві поняття «права на комунікацію».

Третій період, який триває з 1990-х років до наших днів, характеризується концепцією «інформаційного суспільства». В цей час було прийнято важливі нормативні акти, які поклали основу для нового етапу міжнародно-правового регулювання інформаційних відносин. Це допомогло розширити границі інформаційних прав і адаптувати їх до потреб зростаючої глобальної інтерактивності та залежності від інформаційних технологій.

Кожен із цих періодів демонструє еволюцію у розумінні і регулюванні інформаційних прав на міжнародному рівні, відповідаючи на змінні потреби та виклики суспільства в інформаційній ері.

Висновки

Інформаційні права людини є ключовим елементом демократії та правової держави, забезпечуючи основу для вільного обміну ідеями та доступу до інформації. Еволюція цих прав відображає ширші глобальні зміни у суспільстві та технологіях, призводячи до необхідності постійного перегляду та адаптації правових рамок. Міжнародні та національні нормативні акти мають гарантувати, що інформаційні права відповідають потребам сучасного інформаційного суспільства, одночасно забезпечуючи захист інших основних прав та свобод. Україні, як і іншим країнам, слід продовжувати розвивати свої правові та інституційні механізми для забезпечення ефективного втілення та захисту інформаційних прав в умовах глобалізації та технологічного прогресу.

Література

1. Declaration on Human Rights and the Rule of Law in the Information Society. May, 13, 2005 // URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d1a10
2. Марущак А. І. Цивільні права на інформацію. Юридичний вісник. 2009. № 3(12). С. 33–36.
3. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: монографія. Київ. 2000: «KM Academia», 2000. – С. 19–21.
4. Собків Я. М. Класифікація інформаційних прав і свобод людини та громадянина. URL : <http://goal-int.org/klasifikaciya-informacijnix-prav-i-svobodlyudini-ta-gromadyanina/>
5. Арістова І.В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія. 2011. Харків: Унту внутр. справ, 2011. – 368 с.
6. Марущак А.І. Інформаційне право України : Підручник. 2011. Київ: 2011. Дакор, 2011. – 456с.
7. Лопатін С. І. Адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення права громадян на інформацію. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С. І. Лопатін. – Київ, 2010. – 20 с.

8. Франция. Конституция (1958). Constitution française du 4 octobre 1958 après la révision de juillet 2008. Impression : Journaux officiels Imprimé en France. Dépôt légal : 4 trimestre 2008. – 56 p. – (La documentation Française).

9. Bundesrepublik Deutschland. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Herausgeber: Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn. Umschlag: Norbert Josef Riese. Satz : Medianhaus Fraitsheim AG, Bonn, Berlin. Druck: Chausen & Bosse, Leck. – 2004. – 96 p.

10. Constitución española [Конституція Іспанії] : Con el Nuevo texto del artículo 135 (boe del 27 de SEPTIEMBRE de 2011) Edición preparada por LUIS LOPEZ GUERRA. Catedrático de Derecho Constitucional de la Universidad Carlos III Madrid. – Madrid : Tecnos, 2011. – 172 p.

11. Ткачук Н.І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. Інформація і право. 2018. № 2(25). С. 17-30.

THE CONCEPT OF HUMAN INFORMATION RIGHTS: FOREIGN EXPERIENCE – UKRAINIAN REALITIES

In the modern world, where the dynamics of globalisation define international relations, the issue of human rights gains priority in the political agendas of countries. This issue becomes decisive in determining the degree of democracy of states and their interaction in the global community. An indicator of democratic

growth is not only the legislative establishment of individual rights but also the effectiveness of their practical application and protection.

This article is dedicated to analysing the evolution of informational human rights, based on their historical development and current status in the international legal context. By identifying the key stages in the development of informational law, the authors reflect on the changes that have occurred from the early post-war period, when the foundation for «unlimited freedom of information» was laid, through the era of the «New International Information Order» in the 1970s to 1990s, to the current stage of the «information society.»

The article also examines the impact of informational and technological transformations on the legal regulation and practice of protecting informational rights. Analysing the experience of various countries, including Ukraine, France, Germany, and Spain, it highlights both general trends and national peculiarities in ensuring access to information. The necessity of balancing between free access to information and the protection of other fundamental rights is emphasised, illustrating this with examples of specific legislative and practical mechanisms. This approach allows for understanding the complexity and multifaceted nature of informational rights in a globalised world, underscoring their importance for the development of a free and democratic society.

Keywords: Information society, freedom of information, confidentiality, personal data protection, informational rights.